

การจัดการศึกษา

นาวาที่กำลังไกลจะอับปาง

ระพี สาคริก*

บทนำ

เราพูดกันมานานแล้วว่า ความสำเร็จในการพัฒนาสังคม ขึ้นอยู่กับความสำเร็จจากผลการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปณิธานที่บันทึกไว้ในพระราชบัญญัติของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ยิ่งเป็นระดับอุดมศึกษา ยิ่งสะท้อนให้เห็นภาพอย่างชัดเจนจากข้อความซึ่งลิขิตไว้ในพระราชบัญญัติมาแต่อดีตว่ามีเป้าหมายที่จะพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน

แต่ผลการปฏิบัติ เท่าที่สะท้อนออกมาปรากฏให้เห็นความจริง ยิ่งทำให้รู้สึกชัดเจนยิ่งขึ้นว่า แทนที่จะเป็นไปตามปณิธานที่ตั้งไว้ กลับทำให้คนจำนวนมากสูญเสียวิญญูณความเป็นคน เปลี่ยนสภาพมาเป็นวัตถุชัดเจนยิ่งขึ้น

สิ่งแรกที่ควรสนใจนำมาคิดค้นหาความจริง น่าจะได้อาจการตั้งคำถาม ถามตัวเองว่าข้อความซึ่งเขียนไว้นั้น ได้มาจากรากฐานความคิดเราเอง หรือว่าไปคัดลอกมาจากใคร?

เหตุผลที่ทำให้คนเปลี่ยนสภาพเป็นวัตถุ

หากมองย้อนกลับไปสู่อัตตาไม่มานานมากนัก น่าจะพบความจริงได้ว่า คนในสังคมไทยเท่าที่เปลี่ยนแปลงมาแล้ว ความเป็นไทแก่ตนเองซึ่งหมายถึงคุณค่าความเป็นคน อันควรมั่นคงอยู่บนพื้นฐานความเป็นตัวของตัวเอง กลับถูกทำลาย ทำให้จำต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองลึกซึ้งยิ่งขึ้น

* ศาสตราจารย์

*อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*อดีตกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ทบวงมหาวิทยาลัย

*อดีตกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

นอกจากนั้นยังมีผลขยายขอบเขตออกไปสร้างอิทธิพลครอบงำทำลายวิญญาณความรักของเพื่อนร่วมท้องถิ่น ซึ่งเคยใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและมีความสุข ทำให้เกิดแรงกดดันกว้างขวางมากขึ้นเรื่อย ๆ

ผลจากการจัดการศึกษาเท่าที่ผ่านมาแล้ว มาถึงช่วงหลัง ๆ สะท้อนให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับว่า การพัฒนาคนส่งผลทำให้คนผู้ผ่านระบบการจัดการศึกษามาแล้ว ส่วนใหญ่คิดเอาเปรียบธรรมชาติมากขึ้น แทนที่จะมีจิตสำนึกหยั่งรُبุญคุณของธรรมชาติซึ่งเป็นทั้งผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูตัวเองมาตลอด อีกทั้งยังถือเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษที่ควรเห็นได้ชัด

อนึ่ง การมองธรรมชาติเพื่อทำความเข้าใจ คงไม่เพียงมุ่งไปเน้นความสำคัญที่ป่าและทรัพยากรต่าง ๆ เท่านั้น หากควรเจาะลึกลงไปถึงธรรมชาติของคน อันถือเป็นเหตุสำคัญที่สุด การที่คนคิดทำลายธรรมชาติซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองเพราะความไม่รู้ จึงส่งผลทำให้คิดเอาเปรียบธรรมชาติของเพื่อนมนุษย์ แม้เริ่มเห็นได้ชัดเจนจากสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งมีเหตุผลเชื่อมโยงถึงสังคมส่วนรวม

หลายคนเข้าใจว่า ควรจะพัฒนาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับชนชาติอื่นที่ก้าวไกลไปก่อน ซึ่งความคิดดังกล่าวเกิดจากขาดการหยั่งรُبุญความจริงว่า การผลักดันให้คนมีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ด้านเดียว ย่อมทำให้คนมีความโลภเพิ่มขึ้น จึงส่งผลทำให้มีการคิดเอาเปรียบธรรมชาติรุนแรงยิ่งขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อกล่าวถึงวิทยาศาสตร์ แต่ละคนควรทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งถึงแก่น แทนการมองเห็นภาพผลสำเร็จรูปจากความคิดและผลิตภัณฑ์ด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งชนรุ่นก่อน อีกทั้งเป็นคนต่างถิ่น ได้ค้นพบความจริงเอาไว้ก่อนแล้ว

จึงทำให้เกิดภาวะสับสน โดยที่เข้าใจว่าผลสำเร็จรูปจากความรู้ด้านวิทยาศาสตร์คือความรู้วิทยาศาสตร์ ซึ่งแท้จริงแล้วความรู้วิทยาศาสตร์ควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจของผู้เริ่มแต่ละคนอย่างเป็นธรรมชาติ ดังนั้น ถ้ามีความรู้สึกอยู่ในรากฐานจิตใจตัวเองว่า ทุกคนคือคนเหมือนตน ย่อมรู้ความจริงได้เองว่า เมื่อมีคนอื่นเข้าถึงจุดริเริ่มได้ เราเองก็ควรมีวิญญูณที่หยั่งรُبุญจุดริเริ่มได้เช่นกัน ไม่เห็นจะต้องไปตามกันใครให้สูญเสียศักดิ์ศรี

ถ้ารากฐานจิตใจผู้เรียน ยิ่งผู้เป็นครูสอนขาดอิสรภาพ ย่อมไม่สามารถคิดค้นหาความจริงให้ถึงเหตุอันเป็นที่มาของสิ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นความรู้ว่า มันเป็นความรู้จริงหรือเปล่า

ดังนั้น การจัดการศึกษาที่ไม่อาจทำให้แต่ละคนสามารถรู้ความจริงได้ลึกซึ้งถึงรากฐานความรู้ความเข้าใจวิทยาศาสตร์อย่างอิสระ หากกลับส่งผลทำให้ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนไม่ว่าจากภาครัฐหรือเอกชน ส่วนใหญ่จำต้องตกเป็นทาสอิทธิพลผลประโยชน์จากชนชาติอื่นซึ่งนำไปก่อน อีกทั้งนับวันยังยิ่งลึกซึ้งมากขึ้น จนกระทั่งทำให้ไม่อาจหลุดพ้นจากพันธนาการออกมาสู่อิสรภาพได้ง่าย

ปัจจุบันนี้ ถ้ามองเห็นภาพรวมของโลก น่าจะสรุปได้ว่า ประเทศที่ก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีไปก่อน พยายามทำวัตถุให้เป็นคน ไม่ว่างจืดไหนซึ่งเห็นว่าคนเสี่ยงอันตราย มักสะท้อนให้เห็นแนวโน้มที่จะประดิษฐ์หุ่นยนต์ขึ้นมาใช้แทน ส่วนประเทศที่เดินตามกันกลับทำคนให้เป็นวัตถุ ดังจะพบได้จากผลการจัดการศึกษา ซึ่งนับวันยิ่งเห็นได้ชัดเด่นมากขึ้น สอดคล้องกันกับหลักธรรมที่ชี้ไว้ว่า เพราะมีสิ่งนั้น จึงมีสิ่งนี้

ดังที่ผู้เขียนเคยกล่าวไว้ว่า ปฏิกริยาแบบตาชั่ง

พื้นฐานธรรมชาติคนในสังคมควรเรียนรู้จากรากฐานตนเองอย่างอิสระ

บนพื้นผิวโลก ไม่ว่าจะเป็ดยุคไหนสมัยไหน ย่อมมีคนอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติมาตลอด หากเข้าใจธรรมชาติได้ถึงความจริงย่อมรู้ว่า ที่ไหนมีคนอยู่ร่วมกัน ภายในรากฐานการเรียนรู้ของแต่ละคนย่อมมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ครบถ้วนอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อส่งเสริมให้คนใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขอยู่แล้ว

หากคนในแต่ละชุมชน สนใจเรียนรู้ความจริงจากสิ่งซึ่งอยู่รอบข้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มุ่งค้นหาเหตุผล ซึ่งแต่ละสิ่งมีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงชีวิตตนเอง แทนการใช้อำนาจจากด้านบนกำหนดกรอบให้แต่ละคน จำต้องเรียนรู้ภายในรั้วสถาบันอันเป็นเพียงสิ่งสมมุติ ย่อมช่วยให้รู้คุณค่าชีวิตตนเองที่สาเหตุผลถึงเพื่อนร่วมท้องถิ่นรวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ อีกทั้งหวนกลับมาเรียนรู้คุณค่าจิตใจตนเอง ทำให้มีความรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์และสังคมซึ่งยิ่งขึ้น

หากหวนกลับไปศึกษาค้นหาความจริงจากชีวิตคนยุคก่อนซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แม้มีปัญหาเกิดขึ้นย่อมถือเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถแก้ไขได้ไม่ยาก

มาถึงยุคนี้คนจำนวนมาก มีการเรียกร้องให้ร่วมกันคิดสร้างเครือข่าย นอกจากนั้นยังมีกระแสที่เน้นความสำคัญของกิจกรรมการจัดการประชุมสัมมนา ซึ่งนับวันยิ่งแพร่กระจายกว้างขวางมากขึ้น

แท้จริงแล้ว ถ้าสามารถเข้าใจความหมายของความเป็นคนได้อย่างลึกซึ้งหากหวนกลับไปพิจารณาสู่อดีต ย่อมพบความจริงได้เองว่า เครือข่ายที่ดี การจัดการประชุมที่ดี เป็นสิ่งที่มีอยู่ในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นและนำไปปฏิบัติอย่างเป็นธรรมชาติมาช้านานแล้ว

แต่สิ่งดังกล่าว ได้ถูกทำลายให้สูญหายไปจากจิตวิญญาณคนไทยส่วนใหญ่เพราะความไม่รู้ซึ่งสภาพเช่นนี้คือวิถีทางที่สวนทางกันกับความจริงซึ่งมีอยู่แล้ว จึงมีผลทำลายสิ่งอันทรงคุณค่าของชีวิตคนท้องถิ่นลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ไม่เพียงเท่านั้น ความจริงได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อไม่มีสิ่งนั้นย่อมมีสิ่งนี้เข้ามาแทนที่ ดังนั้นหลังจากสิ่งซึ่งเกิดจากความจริงที่อยู่ในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นจำต้องสูญหายไป ย่อมมีการเรียกร้องต้องการจากภายนอกเกิดขึ้น

อนึ่ง ความต้องการที่อยู่บนพื้นฐานความทุกข์ย่อมทำให้รู้ความจริงได้ยากอยากได้ จึงส่งผลทำให้สิ่งซึ่งเคยมีมาแล้วในอดีต นอกจากนั้น ความอยากได้ของใหม่ย่อมทำให้ขาดสติจึงไปนำเอาสิ่งที่ไม่ได้เกิดจากรากฐานจริงของคนท้องถิ่นเข้ามาสร้างอิทธิพลถือครองสิ่งซึ่งเคยเกิดจากรากฐานจิตใจตนเองมาแล้วในอดีต

การจัดการศึกษายุคปัจจุบันให้อะไรแก่สังคม?

ช่วงที่ผ่านมา มีภาพสะท้อนปรากฏให้เห็นได้จากภายนอกชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ผลจากการจัดการศึกษา ทำให้คนท้องถิ่นมีความคิดแบบ ล้อมกรอบตัวเอง หรือที่เรียกกันว่า คิดแบบตัวใครตัวมัน คิดแบบแยกส่วน หรือคิดแบบเอกเทศ

ผลดังกล่าวเกิดจากความเห็นแก่ตัวที่อยู่ในรากฐานจิตใจคน ซึ่งนับวันยิ่งสะท้อนผลให้ปรากฏเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้จิตใจคนส่วนใหญ่ในสังคมซึ่งควรจะสานความรักความจริงใจถึงซึ่งกันและกัน กลับมีการเปลี่ยนแปลงมาอยู่ในสภาพ ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำงาน ไม่ว่าในกลุ่มงานขนาดเล็กหรือใหญ่ ส่วนใหญ่ย่อมเห็นความจริงได้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้นแล้ว หากสามารถสังเกตเห็นเข้าไปดูไปเห็นด้านใน ย่อมพบความจริงว่ามีสภาพร้ายฉานเกิดขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีอำนาจเหนือมักมีแนวโน้มกดขี่หัวใจคนที่อยู่ภายใต้อำนาจตัวเองหนักมากยิ่งขึ้น ทำให้การคิดพัฒนาคนเพื่อหวังให้งานได้รับการพัฒนามีโอกาสเป็นไปได้ยากมากขึ้น

ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากผู้มีอำนาจส่วนมากมักมีวิสัยทัศน์สั้น จึงคิดเอาแต่งานและใช้อำนาจบีบบังคับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจตัวเอง โดยที่ตนเอาเวลาไปทำอย่างอื่นเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตน

ตัวอย่างการบังคับกดขี่ซึ่งเห็นได้ชัดเจนอยู่ในขณะนี้แม้ว่าเป็นมุมเดียว ได้แก่การออกพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืชซึ่งมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมารองรับ หากนำแนวคิดพื้นฐานการริเริ่มเรื่องนี้มาพิจารณา

ถ้าเข้าถึงความจริงย่อมเห็นได้ว่า คือการสร้างเครื่องมือขึ้นมาให้คนเห็นแก่ตัวนำไปใช้สนองประโยชน์แห่งตนและพรรคพวก จากความคิดของกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งได้ชื่อว่า มีการศึกษาสูง หากกรณีนี้เกิดขึ้นได้ ย่อมเกิดขึ้นกับกรณีอื่นได้เช่นกัน ในเมื่อทุกเรื่องเกิดจากความคิดคนซึ่งมีเหตุผลสานถึงกันหมด

สาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเพียงกิ่งแขนงและเป็นส่วนเดียวของการเรียนรู้รวมถึงการนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีสภาพเป็นเครื่องมือแต่ละชิ้นซึ่งคนเป็นผู้คิดค้นขึ้นมา โดยหวังว่า จะนำมาใช้ในด้านจัดการ จึงถือเป็นเรื่องสมมุติเท่านั้น

ถ้าสามารถหวนกลับมามองอีกด้านหนึ่งควรเห็นความจริงได้ว่า ผู้ที่มีโอกาสเข้าไปสัมผัสอยู่ในแต่ละสาขา น่าจะช่วยให้แต่ละคนสามารถเรียนรู้ความจริง ซึ่งควรหยั่งรากลงถึงจิตใจตนเองได้อย่างลึกซึ้ง โดยที่หวังว่าน่าจะช่วยให้สามารถมองเห็นแนวทางในการสานความรู้ไปถึงการรู้ความจริงจากใจตนเอง อันเป็นศูนย์รวมของทุกสาขา

แต่กลับมีผลทำให้เพิ่มพูนภาวะยึดติด จนถึงขั้นมองเห็นว่า ต่างสาขาวิชาเป็นคนละเรื่องกัน จึงเกิดมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก แม้การพยายามกล่าวเน้นความสำคัญของการสร้างเครือข่าย เสมือนต้องการกลบเกลื่อนความรู้สึกเอาไว้อีกก็ตาม

ดังนั้นพื้นฐานความจริงของธรรมชาติ หากรู้ได้ย่อมเห็นได้เองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีเหตุมีผลสาน

ถึงกันหมด อีกทั้งมีรากแก้ว หยั่งลงสู่จิตใจคนอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นถ้าคนยังเข้าใจว่าต่างสาขาวิชากัน ถือเป็น
คนละเรื่อง ผลจากการจัดการศึกษา ย่อมทำให้คนหันหลังให้กับความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง ที่
มีเหตุผลสานถึงการปฏิเสธความจริงระหว่างกันและกันให้ปรากฏเห็นได้ภายในสังคมกว้างขวางมากขึ้น

ภาวะสับสนที่เกิดจากการจับต้นชนปลายไม่ติด

ธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่งทุกอย่างมีกระแสหมุนวนเป็นวัฏจักร แต่ภาวะสับสนซึ่งเกิด
ขึ้นในรากฐานจิตใจคน เกิดจากความคิดคนไม่อาจสานเหตุผลจากจุดเริ่มต้นถึงจุดสุดท้ายให้
เชื่อมโยงถึงกันได้

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง หากมองย้อนหลังกลับไปสู่ออดีต แม้การศึกษา
ด้านประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวบนพื้นฐานที่กล่าวกันว่า เข้าหูซ้าย ออกหูขวา มาถึงช่วงหลัง ๆ คนในแวด
วงการจัดการศึกษาจำนวนมากมักกล่าวตำหนิว่าการท่องจำเป็นสิ่งไม่ดี

สะท้อนให้รู้ได้ว่า แม้คนในแวดวงการจัดการศึกษาเองก็ไม่อาจเจาะลึกลงไปถึงความจริงซึ่งอยู่ใน
รากฐานจิตใจ ถ้าเข้าถึงอย่างลึกซึ้งควรรู้ได้ว่าหาใช่การท่องจำเป็นสิ่งไม่ดี หากเป็นเพราะเหตุว่าภายใน
รากฐานจิตใจคน ขาดการรู้คุณค่าของเนื้อหาสาระที่อยู่ในข้อมูลซึ่งแต่ละคนท่องมากกว่า

ถ้าสามารถหยั่งรู้ได้ถึง แม้อย้อนกลับไปสู่ออดีต ไม่ว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นนานมากแค่ไหน ย่อม
สามารถรู้และจำได้เอง อีกทั้งยังสานการรู้เหตุรู้ผลย้อนกลับมามองเห็นความจริงในปัจจุบันได้อย่างลึกซึ้ง
ผลจากการรู้ซึ่งดังกล่าว นำจะปลุกจิตสำนึกให้คนตื่นขึ้น เพื่อแสดงความรับผิดชอบ

แต่กลับสะท้อนให้เห็นความจริงว่า ช่วงหลัง ๆ การจัดการศึกษามีแนวโน้มละเลยความสำคัญของ
การสอนประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตัวเอง

ถ้าหวนกลับไปพิจารณาข้อมูลในประวัติศาสตร์ หากสามารถรู้ได้ลึกซึ้ง ย่อมเห็นความจริงได้ว่า กลุ่ม
คนจากอีกซีกหนึ่งของโลกได้เข้ามาล่าดินแดน โดยใช้กลยุทธ์สำคัญจากการใช้รูปแบบเทคโนโลยีซึ่งฝ่ายตน
ก้าวไกลไปก่อน นำมาครอบงำจิตวิญญาณความรักบ้านเกิดของคนท้องถิ่น ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่พวก
ตนต้องการ ให้สามารถนำกลับไปใช้ประโยชน์ได้สะดวกมากขึ้น

วิถีการเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีสภาพหมุนวนเป็นวัฏจักร ดังนั้นนอกจากต้อง
การทรัพยากรท้องถิ่นกลับไปใช้ประโยชน์แล้ว หลังจากถึงจุดหนึ่งย่อมมีระบายนคนฝ่ายตนเข้ามาถือครองราก
ฐานจิตใจคนท้องถิ่น รวมทั้งแผ่นดินถิ่นเกิด อันถือเป็นอีกรอบหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันกำลังมาถึงแล้ว

ดังที่พบเห็นเป็นตัวอย่างกันมาแล้วจากประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก เว้นไว้แต่ว่าใครจะ
สนใจนำมาคิดค้นหาความจริงกันหรือเปล่าเท่านั้น

อะไรเกิดขึ้นในแวดวงการจัดการศึกษายุคปัจจุบัน

ช่วงหลัง ๆ เมื่อมีการจัดประชุมสัมมนา ซึ่งส่วนใหญ่สอดคล้องกันกับสิ่งที่เคยกล่าวกันว่า กิจกรรมบนหอคอยงาช้าง ซึ่งหมายถึงการจัดประชุมที่ไม่อาจหยั่งรากลงลึกถึงพื้นดิน

แม้สถานที่จัดประชุม ส่วนใหญ่นิยมมุ่งไปยังโรงแรมห้าดาว ซึ่งมีความสะดวกสบายแทบทุกอย่าง ทำให้รู้ความจริงจากใจได้ว่า ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่หลงอยู่กับความสบาย จึงมีการหันหลังให้กับธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานชีวิตตนเอง

สภาพบรรยากาศดังกล่าว ย่อมมีอิทธิพลกลั่นความเป็นคนของชนรุ่นหลังซึ่งวิถีชีวิตถูกกำหนดให้ จำต้องเข้าไปเกี่ยวข้องเป็นส่วนใหญ่ ถ้ารากฐานจิตใจขาดความแข็งแกร่งพอที่จะต้านทานอิทธิพลจากกระแส ดังกล่าวแล้ว

สภาพดังกล่าว ดูแล้วยิ่งรู้สึกว่แพร่กระจายกว้างขวางมากขึ้น นอกจากนั้น เมื่อรากฐานจิตใจคน หดสั้นขึ้นไปสู่ด้านบน ย่อมมีผลทำให้ขาดการรู้ความจริงจากใจตนเอง จึงมีความขัดแย้งระหว่างกันอย่าง รุนแรงเกิดขึ้นเป็นประจำ จนกระทั่งอาจถือเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งผู้ที่รู้สึกว่ เป็นเรื่องธรรมดา ย่อมอ่านใจได้ว่า น่าจะสูญเสียจิตสำนึกรับผิดชอบไปส่วนหนึ่งแล้ว โดยที่ตัวเองไม่อาจรู้สึกได้

ส่วนกลุ่มบุคคลที่ยังมีรากฐานหยั่งลงถึงพื้นดินหลงเหลืออยู่ หากวิถีชีวิตจำต้องตกเข้าไปอยู่ใน สภาพเช่นนั้น คงต้องสูทนแบบหวานอมขมกลืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในรากฐานจิตใจตนเอง เกิดแรง กัดดันเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ส่วนอีกด้านหนึ่ง ผู้ที่มีน้ำใจสานถึงกันและกันซึ่งมุ่งความสนใจลงสู่พื้นดินร่วมกับคนระดับล่าง หาก มีการประชุมจากรากฐานจิตใจอันเป็นธรรมชาติ สภาพดังกล่าวควรจะมีผลกระจายทั้งความคิดและการ ปฏิบัติงานให้กว้างขวางออกไป อีกทั้งมีความมั่นใจได้มากยิ่งขึ้น

แต่จากสภาพสังคมส่วนรวม ซึ่งมีการแยกออกจากกันเป็นสองขั้วโดยที่ตรงกลางขาดการเชื่อมโยง ถึงกัน ดังนั้น การปฏิบัติต่าง ๆ โดยกลุ่มบุคคลระดับล่าง กลุ่มบุคคลซึ่งอยู่ด้านบนและถืออำนาจ ย่อม ไม่อาจหยั่งรู้ได้ว่าคนจากด้านล่างกำลังทำอะไรกัน หากมีโอกาสสัมผัส กลับเห็นเป็นเรื่องไร้สาระ

สิ่งที่กล่าวมาแล้วจึงทำให้กลุ่มบุคคลที่อยู่ระดับบนไม่อาจเข้าใจได้ว่าสภาพซึ่งปฏิบัติกันอยู่ในระดับ ล่างคือการประชุมที่มีผลสร้างสรรค์ทั้งความคิดและความผูกพันทางจิตใจให้ถึงซึ่งกันและกันได้ อีกทั้งยังมี ผลประหยัดค่าใช้จ่ายได้อย่างมาก

ช่วงหลัง ๆ ผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ หลังจากเริ่มรู้สึกได้ว่า สังคมกำลังสูญเสีย ทำให้เกิด ความเดือดร้อน แต่รากฐานจิตใจคนที่ขึ้นไปยึดติดอยู่ด้านบน อีกทั้งยอมให้ชีวิตตนเป็นเครื่องมือ ภายทอดเนื้อไขมาจากชนต่างถิ่น ลึก ๆ จึงยังมีการสร้างแนวร่วมกันอยู่อย่างแน่นหนา ส่วนการแสดง ออกมาให้คนทั่วไปเห็นได้ภายนอก จะเกิดจากความจริงใจหรือไม่ ย่อมเป็นคำถามซึ่งแต่ละคนควร ค้นหาความจริงได้เองมากกว่า

การคิดนำเอารูปแบบจากที่อื่นเข้ามาใช้อย่างขาดการรู้ความจริงจากใจตัวเอง อาทิเช่นการนำเอา ความสำคัญของการสร้างเครือข่ายมายึดตามที่ต่าง ๆ การนำความคิดเรื่องการจัดการศึกษาโดยใช้

นักเรียนเป็นศูนย์รวม การสร้างระบบประเมินผลงาน แม้การสร้างระบบตรวจสอบคุณภาพก็คงยังดำเนินต่อมา

ผู้รู้ความจริง ซึ่งยังคงใช้ชีวิตสัมผัสกับพื้นดิน ย่อมรู้ว่า เงื่อนไขทั้งหลายเท่าที่นำมากล่าวไว้ ณ โอกาสนี้ แท้จริงแล้วในอดีตเคยมีอยู่ในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นอย่างเป็นธรรมชาติมาแล้ว

สภาพการสั่งการซึ่งถ่ายทอดกระแสอำนาจจากด้านบนลงสู่ด้านล่างยังคงมีให้เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

การพัฒนาการศึกษาให้คนคิดแบบบูรณาการที่ดี การกำหนดให้ครูผู้สอนสอดแทรกศีลธรรมเข้าไปในการเรียนการสอนที่ดี การนำเอาระบบการประเมินผลงานมาใช้ก็ดี แม้การนำเอาระบบการตรวจสอบคุณภาพเข้ามาใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาก็ดี

สิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด หากใช้เกิดจากรากฐานจิตใจผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ที่รู้สำนึกได้เองไม่ หากมีการสั่งการจากด้านบนลงสู่ด้านล่าง แม้การใช้กลยุทธ์ในการสั่งการที่ค่อนข้างแยบยล เพื่อหวังปิดบังเอาไว้มิให้ผู้อื่นนำเอาเงื่อนไขปมดังกล่าวออกมาใช้อ้างได้ว่าเป็นคำสั่ง แต่แท้จริงแล้ว เพียงนำมาเปลี่ยนเงื่อนไขใหม่มา ได้ระดมความคิดแล้ว หรือการนำเอามติที่ประชุมมากล่าวอ้าง กระทั่งยุคปัจจุบัน ซึ่งมักนำเอาวิธีการทำประชาพิจารณ์มาอ้าง ส่วนผู้ที่ไม่สามารถรู้ได้เท่าทันเพราะถูกฝังไว้ด้วยนิสัยตามกันคนอื่น ย่อมยังคงหลงเชื่อต่อไป

ทั้งนี้และทั้งนั้น หากมองได้ลึกลงไปอีกระดับหนึ่ง ถ้ามีรากฐานจิตใจเป็นกลางสักหน่อย ย่อมรู้ได้ว่า ทุกวันนี้ความอยากซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่เพิ่มองศาความรุนแรงสูงมากยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่ง รากฐานจิตใจคนทั่วไปขาดการรู้เท่าทันผู้อื่น จึงถูกหลอกได้ง่าย

ซึ่งสภาพดังกล่าวน่าจะมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษาในอดีต วิสัยทัศน์ที่มองการจัดการศึกษา ก็ยังคงล้อมกรอบตัวเองไว้เพียงแคภายในรั้วโรงเรียนและมหาวิทยาลัย รวมทั้งหนังสือตำราซึ่งหาใช่เป็นของจริงจากใจตนเอง แทนการมองจากรากฐานที่อิสระ เพื่อรู้ความจริงได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของแต่ละคน ย่อมมีบทบาทพัฒนาการศึกษาอย่างถึงรากฐาน

สิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ล้วนสะท้อนให้เห็นภาพความไม่จริงซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างภาพหลอกตัวเองในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ดุจะสะท้อนให้เห็นได้อย่างกว้างขวาง

หากเข้าถึงความจริงย่อมรู้ปัญหาจากทุกเรื่องได้เอง

ความจริงที่ได้นำมากล่าวไว้ ณ โอกาสนี้ หมายถึงความจริงซึ่งมีธรรมชาติอยู่ในใจเราแต่ละคน

ในยุคปัจจุบัน คนจำนวนมากขาดรากฐานจิตใจอันควรหยั่งลงสู่พื้นดินอย่างลึกซึ้ง จึงมีผลทำให้ขาดการรู้ความจริงจากใจตนเองกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นจึงทำให้คนส่วนใหญ่ในวันยิ่งขาดความจริงใจต่อกันมากขึ้น แม้จากจุดซึ่งบางคนคิดว่าเล็กน้อย หากรากฐานความคิดไม่ปิดตัวเองมากนัก ย่อมสาน

ต่อไปเห็นจุดใหญ่ได้ไม่ยาก

หากไม่มีสิ่งนั้นย่อมมีสิ่งนี้ จากความจริงดังกล่าวทำให้รู้ว่าเมื่อขาดความจริงใจต่อกันย่อมมีการสร้างมายาภาพ หรืออาจเรียกว่าสวมหน้ากากเข้าหากัน บางคนใช้คำพูดว่า ผักชีโรยหน้า ซึ่งทุกวันนี้สามารถเห็นได้อย่างกว้างขวาง

ดังนั้น จึงไม่น่าสงสัยเลยว่า ผู้มีอำนาจที่หลงตัวเอง ทำให้ขาดจิตวิญญาณที่รักการทำงานลงสู่ระดับล่าง จึงตกเป็นเหยื่อให้คนรอบข้างหลอกได้ไม่ยาก

สภาพจิตใจคนส่วนใหญ่พึ่งตนเองได้ยากยิ่งขึ้น ย่อมส่งผลทำให้มุ่งไปยึดเกาะ ตำแหน่ง อำนาจ ทรัพย์สินเงินทอง และความมีหน้ามีตา รวมทั้งการได้มาซึ่งชื่อเสียงอย่างขาดการรู้เหตุรู้ผล จึงทำให้นับวันวิญญานความเป็นคนอันควรซื่อสัตย์ต่อตนเอง จำต้องสูญเสียหนักมากยิ่งขึ้น

จึงไม่น่าสงสัยเลยว่า สภาพสังคม โดยเฉพาะภายในระบบการจัดการ ซึ่งควรทำหน้าที่รับใช้สังคมอย่างถึงเป้าหมาย จำต้องเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นการฉ้อราษฎร์บังหลวง และการเบียดบัง รวมถึงการใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือแอบอ้าง มีอัตราสูงมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น ในอนาคตสภาพดังกล่าวจึงยังคงชะลอตัวได้ยาก หากมีแนวโน้มส่งผลทำให้คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนรุ่นหลัง รวมทั้งผู้ซึ่งชีวิตยังอยู่ในสภาพต้อยโอกาส ส่วนที่มีรากฐานจิตใจรักพื้นดินซึ่งยังคงเหลืออยู่ จำต้องได้รับแรงกดดัน ทำให้หัวใจแต่ละคนถูกบีบคั้นหนักมากยิ่งขึ้น

สภาพการสั่งการจากด้านบน

เท่าที่กล่าวมาแล้วจากอดีตทั้งหมด มีเหตุผลชี้ให้เห็นว่า ผลจากการจัดการศึกษาเท่าที่ผ่านมาแล้ว มีผลสร้างความสับสน จนกระทั่งทำให้รู้สึกเดือดร้อนวุ่นวายจนถึงขั้นแตกแยกกันไปอย่างกว้างขวาง

ผลที่ปรากฏเป็นความจริง ซึ่งสัมพันธ์ถึงวิถีการเรียนรู้อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แทนที่จะเรียนจากความจริงซึ่งอยู่บนพื้นฐานความหลากหลาย เพื่อหวังผลให้แต่ละคนรู้ความจริงจากใจตนเอง อันมีหนึ่งเดียว

กลับมองเห็นภาพ จากหนึ่งเดียวซึ่งอยู่ด้านบน ถ่ายทอดลงมาสู่ด้านล่าง ทำให้เกิดภาพที่มีรูปแบบอย่างหลากหลาย จนกระทั่งไม่อาจตัดสินใจได้ว่า สิ่งใดคือความต้องการของสังคมกันแน่

สิ่งที่กล่าวมาแล้ว น่าจะถือได้ว่า คือกระจกเงาบานใหญ่จากมุมหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความจริง ที่ส่งผลกระทบทำให้ปลัดภาวะยึดติดออกจากใจตัวเองมายืนอยู่อย่างอิสระ แล้วมองย้อนกลับไปเห็นความจริงจากสิ่งที่อยู่ด้านใน อีกทั้งสานเหตุผลลงไปถึงด้านล่างได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

หากยังรู้ความจริงถึงภาพรวมของชีวิตคนได้ชัดเจนถึงระดับหนึ่ง ย่อมเข้าใจได้เองว่า สภาพความจริงซึ่งอยู่ในจิตใจคน มีทุกสิ่งทุกอย่างที่สนองความต้องการของชีวิตรวมอยู่ในนั้นแล้วทั้งหมด

ตัวอย่างของจริงที่น่าสนใจนำมาคิด

ครั้งหนึ่ง ระหว่างช่วงหาเสียงเพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภา เมื่อครั้งที่ผ่านพ้นมาแล้ว มีกิจกรรมที่สะท้อนออกมาปรากฏแก่สายตาคนในสังคมอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการนำเผยแพร่โดยสื่อมวลชน ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์

มีโทรทัศน์รายการหนึ่งเชิญสมาชิกวุฒิสภาซึ่งเป็นสุภาพสตรีมาออกรายการและขอสัมภาษณ์ จากข้อมูลและความคิดที่สะท้อนออกมาทำให้ฉันคิดว่า บุคคลผู้นั้นในอดีตน่าจะเคยเป็นผู้บริหารการศึกษาระดับสูงอยู่ในองค์กรของรัฐมาก่อน

ผู้สัมภาษณ์ได้ตั้งประเด็นคำถามว่า ทุกวันนี้การศึกษาภายในสังคมได้กระจายไปอย่างไร้ทั่วถึงแล้วหรือยัง?

จึงได้รับคำตอบกลับมาว่า ควรจะกระจายไปอย่างไร้ทั่วถึงแล้ว อาจมีบางหมู่บ้านที่ยังขาดโรงเรียนและครูผู้สอน

สิ่งที่นำมาเล่าให้ฟัง ได้สะท้อนข้อมูลจากรากฐานจิตใจบุคคลผู้ถูกสัมภาษณ์ให้รู้ว่า ยังคงเข้าใจความหมายของการศึกษา แบบล้อมกรอบตัวเองไว้เพียงแคภายในรั้วสถาบันการศึกษา ซึ่งแท้จริงแล้วทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมีอยู่ในสภาพแวดล้อมทั้งหมด ย่อมมีผลช่วยให้คนคิดและปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ภายใต้อำนาจการจัดการศึกษาที่เป็นองค์กรของรัฐได้อย่างมีเหตุมีผลสานถึงกันหมด

อีกประเด็นหนึ่งซึ่งมักพบเห็นได้ทั่วไป น่าจะได้แก่ความรู้สึกจากบางคน ที่มักกล่าวว่า มีปัญหาอะไรก็มักหันมาลงโทษการศึกษา แทนการมองจากรากฐานความเข้าใจที่อิสระและมีรากฐานหยั่งลงสู่ด้านล่างได้อย่างลึกซึ้ง โดยที่รู้ว่า ทุกคนมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งในด้านการเรียนรู้ และการปฏิบัติ

ควรเข้าใจประเด็นต่าง ๆ จากการสั่งการลงมาสู่ด้านล่าง

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า ช่วงที่ผ่านพ้นมา ผู้บริหารการศึกษาระดับบนได้นำเอาประเด็นต่าง ๆ ซึ่งตนเห็นว่า เป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จทางการศึกษามากำหนดให้สถาบันการศึกษาต่าง ๆ นำปฏิบัติ เช่น การสอนให้คนคิดแบบบูรณาการ การสั่งให้ครูอาจารย์สอนโดยแทรกคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไปไว้ด้วย การกำหนดให้ครูอาจารย์สอนตามแนวคิดที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง นอกจากนั้นยังสั่งให้มีการประเมินผลงาน รวมทั้งให้มีการจัดระบบประกันคุณภาพทางการศึกษา

ในกรณี การคิดแบบบูรณาการ ควรมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการที่รากฐานจิตใจแต่ละคนที่สามารถละลวดภาวะยึดติดรูปแบบ ทำให้คิดได้เองอย่างอิสระ หากรากฐานจิตใจคนมีสิ่งนี้อยู่ย่อมกำหนดให้ความคิดมีโอกาสเชื่อมโยงถึงการหยั่งรู้ความจริงทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันได้เองอย่างเป็นธรรมชาติ

ถ้าบุคคลใดถูกอิทธิพลวัตจากภายนอกเข้าไปครอบงำ ย่อมมีผลทำให้ไม่อาจมองเห็นความจริงที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ถึงกันอย่างมีเหตุมีผลได้เอง

ในกรณีที่ต้องการให้ครูอาจารย์ปฏิบัติการสอน โดยหวังให้แทรกคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไป ด้วย มีผู้สอนหลายคนบ่นว่า ตนสอนวิชาประจำอยู่ ก็ยังแทบไม่มีเวลาแล้ว ทำไมจึงต้องให้สอนศีลธรรมแทรกไว้ในนั้นด้วย

สิ่งที่สะท้อนออกมาปรากฏ ย่อมทำให้อ่านความจริงได้ว่า คือความคิดแบบแยกส่วนของครูอาจารย์ บางคนอย่างเห็นได้ชัด จึงยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิดที่ต้องการให้แทรกคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไปไว้ในการสอนร่วมด้วย

บุคคลผู้มีคุณธรรมอยู่ในจิตใจอย่างเป็นธรรมชาติ ย่อมมีรากฐานที่แข็งแกร่ง นอกจากนั้น แม้สัมผัสกับความจริงจากภายนอก ย่อมไม่มีความรู้สึกแบ่งแยก แม้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาการคงไม่รู้ลึกลงว่าเรื่องนี้คือวิชาการ ส่วนเรื่องนั้นไม่ใช่วิชาการ

หากสามารถรู้ความจริงได้อย่างลึกซึ้งว่า ทุกรูปแบบจากข้อมูลที่ปรากฏ แม้การมองเห็น สูตรสำเร็จรูปในด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ย่อมเข้าใจได้ว่า สิ่งดังกล่าวเป็นเพียงเครื่องมือที่คน ผู้ประดิษฐ์คิดค้นสมมุติขึ้นมาเพื่อหวังใช้ประโยชน์เท่านั้น ส่วนวิชาการที่เป็นของจริง น่าจะได้แก่ความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานตนเอง อันควรถือว่าเป็นศูนย์รวมวิชาการทุกสาขา ไม่ว่าด้านนอกจะมีการจำแนกแยกแยะออกไปอีกมากแค่ไหน

สิ่งซึ่งหยิบยกมาเป็นตัวอย่างเป็นเพียงรูปลักษณะหนึ่ง ดังนั้นการสอดแทรกศีลธรรมและคุณธรรมไว้ในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ครูผู้สอนควรมีคุณธรรมอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง ช่วยให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นข้อมูล แม้สภาพที่เป็นสัญลักษณ์ในทุกสาขาวิชาทะลุลงไปถึงแก่น ทำให้เห็นความจริงได้ทุกอย่าง

ส่วนความหมายของการจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนและนักเรียนเป็นศูนย์ หากผู้สอนแต่ละคนไม่เป็นคนลืมหืมตา ย่อมรู้ความจริงได้ว่าศูนย์ที่หมายถึงก็คือ จิตใจตนเอง อันถือเป็นศูนย์รวมความรักที่ตนควรมอบให้แก่นักเรียนจากจิตสำนึกรับผิดชอบแทนการนำไปคิดประดิษฐ์รูปแบบต่าง ๆ แม้สร้างแผนผังตามความคิดแต่ละคน ซึ่งในที่สุดก็ยังไม่หลุดรอดพ้นได้ยาก

การกำหนดให้มีระบบประเมินผลและตรวจสอบผลงานก็เช่นกัน หากครูอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำระดับสูงในการบริหารจัดการศึกษา สามารถหยั่งรู้ความจริงซึ่งอยู่ในใจตนเองให้มั่นใจได้ ทำให้มีนิสัยหวนกลับมาประเมินตัวเองได้อย่างชัดเจน คงไม่จำเป็นต้องมีระบบการประเมินผลงานดังที่ต้องการให้ทำ

แม้การตรวจสอบคุณภาพการศึกษาก็เช่นกัน หลังจากการเริ่มต้นนำปฏิบัติ มีผลทำให้กลุ่มบุคคลผู้ปฏิบัติรวมถึงกลุ่มเป้าหมายเกิดภาวะรวบรัดอย่างกว้างขวาง กับอีกส่วนหนึ่ง คงวางใจเฉยโดยที่ไม่อาจรู้ทิศทางรวมทั้งจุดสรุปให้มองเห็นได้

หากบุคคลากรซึ่งอยู่ในแต่ละจุดสามารถหยั่งรู้ความจริงได้ว่า ไม่ว่าใครจะยืนอยู่ ณ จุดไหน อีกทั้งสูงต่ำกว่ากันมากน้อยแค่ไหน ทุกคนล้วนเป็นคนเหมือนกัน ย่อมมีการสานความเข้าใจถึงซึ่งกันและกัน รวมทั้งให้ความรักความเห็นใจแก่กัน หลังจากปฏิบัติงานร่วมกัน แต่ละคนควรมีจิตสำนึกรับผิดชอบที่จะประเมิน

ตัวเองจากรากฐานจิตใจที่ยังรู้คุณค่า คุณภาพชีวิตของแต่ละคนย่อมเกิดขึ้นได้เอง และรู้ได้เอง ดังนั้น การค้นหาคุณภาพตัวเองจากด้านนอก ในที่สุดย่อมคว้าน้ำเหลว

ผู้รู้คุณค่าตนเอง ควรแก่การยอมรับจากสังคมว่า เป็นผู้มีความรู้ทั้งในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะทำงานอะไรและยืนอยู่ ณ จุดไหน

จากแง่มุมต่าง ๆ เท่าที่พบจากของจริงมาแล้ว เมื่อไม่นานมานี้จึงหยิบยกนำมาเป็นตัวอย่างเพื่อการพิจารณาค้นหาเหตุผล ทำให้สรุปได้ว่า หากคนยังมีความเห็นแก่ตัว อีกทั้งช่วงหลัง ๆ มีความชัดเจนยิ่งขึ้น การจะหวังให้แต่ละคน ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารและจัดการศึกษา สามารถมองเห็นกลับมาเห็นความจริงจากใจตนเอง อันเป็นศูนย์รวมของทุกประเด็น ก็คงยากยิ่งขึ้น

หากมีสิ่งนั้น ย่อมมีสิ่งนี้ ถือเป็นสัจธรรมของการเปลี่ยนแปลง หลังจากนำมาพิจารณาเรื่องที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ย่อมรู้ความจริงได้ว่า เมื่อคนส่วนใหญ่ยังไม่อาจมองย้อนกลับมาค้นหาความจริงจากใจตนเองได้ นิสัยการมองออกจากตัวเอง ก็คงยังมุ่งต่อไป ทำให้มีการถ่ายทอดกระแสความสับสนวุ่นวาย นำไปสู่การแตกแยกที่เกิดขึ้นแก่คนในจุดต่าง ๆ กว้างขวางมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่อาจชะลอตัวลงได้ง่ายนัก

สรุปจากใจ

ภายในภาพรวมของสิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ร่วมกับเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ภายใน ซึ่งแฝงไว้ด้วยแง่คิดที่ยังสงวนวิญญาณความรัก ซึ่งอยู่ในรากฐานตนเองเท่าที่คิดได้ ทำให้นึกถึงข้อความซึ่งมักพบเห็นเป็นช่วง ๆ จากสภาพชีวิตอันเป็นที่สุด

ข้อความดังกล่าวก็คือ จุดไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น

หากไม่คิดตามกระแสดังกล่าวต่อไปอย่างไรความหมาย ย่อมมองเห็นโอกาสที่จะหวนกลับมามุ่งสู่อีกทิศทางหนึ่งซึ่งอยู่ในใจตนเอง จึงควรรู้สึกท้าทายที่จะกลับยืนหยัดอย่างมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากรากฐานจิตใจที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งเป็นความหมายของคุณค่าความเป็นคนอย่างสมศักดิ์ศรี

ถ้าจะกล่าวว่า ฟันไม่มี ควรจะกล่าวอย่างทรงนัยในตัวเองว่ามีชีวิตที่รักทุกคน ขอให้หวนกลับมาพิจารณาค้นหาความจริงจากใจตัวเองให้พบ ปลุกมันให้ตื่นขึ้นมา ความจริงที่อยู่ในใจเราแต่ละคน คงไม่มีใครอื่นจะมาขัดขวางได้นอกจากใจเราเองเท่านั้น

หากชีวิตยังมองเห็นโอกาส แม้เรือจะล่มกลางทะเล แม้คลื่นลมจะแรงแค่ไหน แต่ใจตัวเองเท่านั้นที่จะสามารถพยุพพลังความเป็นคนเอาไว้ให้มั่นคงอยู่ได้ ช่วยให้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุด ความภูมิใจในชีวิตควรอยู่เหนือการได้มาซึ่งสิ่งอื่นใดทั้งหมด
